

існуючих видів бізнесу на матриці розвитку ринку товарів, визначенні ідеального набору із цих видів бізнесу і розробці шляхів формування ідеального набору. *Метод ADL*. В основі методу лежить матриця, яка побудована за двома багатовимірними (багатофакторними) змінними (параметрами): конкурентною позицією підприємства на ринку та ступенем зрілості ринку. Конкурентна позиція підприємства розраховується відповідно до критеріїв, що використовують при складанні матриці МакКінсі, проте в методології ADL розрізняють 5 конкурентних позицій підприємства: граничну; слабку; середню; сильну; домінуючу. Аналіз розміщення продуктів у матриці дозволяє визначити загальні стратегічні рекомендації щодо розвитку бізнесу підприємства по даним продуктам: стратегія розвитку стратегія селекції; стратегія відмови. *Метод PIMS (Profit Impact of Market Strategy)*. Розроблений у середині 60-х років у компанії «General Electric». У методі здійснено спробу узагальнити всі змінні, які впливають на довгострокову прибутковість компанії. Вважають, що за цією моделлю, яка використовує майже 30 змінних, можна виявити близько 67% факторів успіху компанії. Модель складається з бази даних, що охоплюють майже 3000 підприємств, головним чином, північноамериканських та європейських компаній. Фактори прибутковості для будь-якої галузі у моделі проранжовані, отже можна порівняти дані, що характеризують діяльність підприємств, які функціонують у відповідній галузі, з даними емпіричного матеріалу моделі. Фактори поділяються на три групи: конкурентна ситуація, виробнича структура, ринкова ситуація. Отже, модель дозволяє проаналізувати вплив ринкової стратегії на прибуток підприємства. Авторами здійснено спробу оцінити відповідність структури виробництва структурі потреб.

Висновки. Таким чином, нами здійснено класифікацію методів формування конкурентних стратегій та аналіз методів, які дозволяють оцінити ринкові позиції підприємства. Інші методи, зазначені на рис. 1, будуть висвітлені нами у майбутніх дослідженнях.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Ансофф И. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
2. Виханский О.С. Стратегическое управление : [ученик] / Виханский О.С. – М. : Гардарики, 2003. – 296 с.
3. Карлофф Б. Деловая стратегия / Карлофф Б.; [пер. с англ.]. – М. : Экономика, 1991. – 239 с.
4. Кныш М.И. Конкурентные стратеги : [учебное пособие] / Кныш И.М. – СПб. : «Любавич», 2000. – 284 с.
5. Портер М. Стратегія конкуренції / Портер М. – К. : Основи, 1998. – 612 с.
6. Томпсон А. Стратегический менеджмент: Искусство разработки и реализации стратегии: учебник для вузов / А. Томпсон, А. Стрикленд; [пер. с англ.]; под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

Надійшла 12.09.2009

УДК 334.012.6

О. М. КОСТЮК

Хмельницький національний університет

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті розглянуті тенденції в розвитку малого підприємництва, наслідки впливу економічної кризи на показники діяльності вітчизняних малих підприємств.

The article carries out trends of small business development, consequences of economic crisis influence upon the domestic small enterprises current state.

Ключові слова: суб'єкти підприємницької діяльності, економічна криза, державна підтримка малого бізнесу.

Актуальність дослідження. Складні умови трансформаційної економіки України, що зумовлені особливостями постсоціалістичної країни в минулому, впливом світової фінансово-економічної кризи в теперішній час і невизначеністю термінів повернення вітчизняної економіки до стабільності, формують свій вплив на розвиток підприємництва в Україні. Питання стану і розвитку підприємництва на різних етапах економічного розвитку країни: економічного зростання, сповільнення темпів економічного росту, виникнення передумов і періоду настання економічної кризи, – знайшли відображення в роботах численного ряду вітчизняних науковців і економістів, таких як З. Варналій, М. Єрмошенко, М. Войнаренко, Д. Ляпін, С. Тігіпко, Л. Воротіна та ін.

В теперішній час Україна як активний суб'єкт світових процесів переживає вплив світової економічної кризи у всіх сферах і галузях економіки, яка характеризується спадом виробництва, зростанням безробіття, зменшенням темпів і обсягів реалізації товарів, робіт, послуг, сповільненням інноваційних процесів. Дослідження процесів і тенденцій, що відбуваються у підприємстві, є важливим для визначення

напрямок державно підтримки малого бізнесу в умовах кризи.

Постановка проблеми. Сектор малого підприємництва є невід'ємною частиною будь-якого розвинутого суспільства, ринкової економіки та демократичних процесів у країні. Малі підприємства як найбільш гнучкі ланки ринкового господарства відкриті для інновацій, є засобом самореалізації, джерелом доходів, ринкових перетворень в державі. Економічна криза змусила малий бізнес проявити не лише здатність до виживання, але й відкрила негативні тенденції, які накопичувалися у сфері підприємництва ще до кризи.

Метою даної статті є дослідження розвитку підприємництва, визначення напрямків підтримки малого бізнесу в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу. Прогресивні тенденції у розвитку підприємництва, що намітилися у попередні роки, сприятлива кредитна політика банків, стабільність національної валюти протягом тривалого періоду, спрощена система оподаткування, запровадження дозвоільної системи та інших регуляторних заходів щодо діяльності суб'єктів підприємницької діяльності активно сприяли реалізації функцій підприємництва в економіці держави та її соціальній сфері. Особливу увагу досягненням підприємництва і його проблемам було приділено у Національній доповіді Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» [5].

Розвиток малого підприємництва в Україні до 2008 року характеризувався відносним зростанням абсолютних показників кількості суб'єктів підприємницької діяльності, обсягом реалізованої продукції, товарів, послуг, кількістю зайнятих працівників. Місце малого підприємництва і його внесок в економіку країни визначається тим, що з 1991 року цей сектор економіки кількісно виріс майже у 12 разів [5, с. 24], а обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва з 2001 до 2007 року зріс з 33095, 5 млн. грн до 262832,3 млн грн, тобто майже у 8 разів [5, с.57].

Таблиця 1

Фактична кількість новостворених і діючих підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності у 2000 – 2007 роках

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Кількість підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності	263 066	279 275	300 334	318 359	331 122	344 514	360 297	380789
Кількість нових підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності	31 673	24 696	27 004	28 092	25 115	25 362	28 871	34 822
Кількість ліквідованих підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності	2 639	8 487	5 945	10 067	12 352	11 970	13 088	14 330
Кількість підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, що не реалізовували продукцію і не надавали послуги	54 413	59 082	64 184	71 273	78 778	89 846	101 284	112538
Частка підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, що не реалізовували продукцію і не надавали послуги у загальній їх кількості, %	20,7	21,2	21,4	2,4	23,8	26,1	28,1	29,6
Частка підприємств, які одержали збиток від звичайної діяльності до оподаткування, %	37,7	38,2	38,8	37,2	34,8	34,2	33,5	32,5

Згідно з даними табл. 1, кількість підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) з 2000 до 2007 року постійно зростала, і з 2000 року збільшилася у 1,45 рази. Кількість новостворених підприємств СПД з 2000 року коливалася від 24 000 до майже 35 000 одиниць, але постійно збільшувалася кількість ліквідованих підприємств СПД. Якщо питома вага кількості ліквідованих підприємств у загальній кількості підприємств СПД в останні п'ять-шість років складала близько 3,5 %, кількість новостворених підприємств за цей період перевищувала кількість ліквідованих підприємств більше ніж у два рази, то абсолютна кількість ліквідованих підприємств за період, що аналізується, зросла у сім разів.

Крім того, постійно зростає кількість підприємств, що не надавали послуги і не реалізовували свою продукцію. Не дивлячись на те, що всі показники кількості підприємств СПД зростає пропорційно, питома вага частки підприємств, що не реалізовували продукцію і не надавали послуги, збільшувалася щороку і у 2007 році досягла майже тридцяти відсотків. Частка підприємств, що одержали збиток від звичайної діяльності до оподаткування перевищує тридцять відсотків. Отже, взявши до уваги підприємства, що не реалізують продукцію і послуги і ті підприємства, що одержали збиток від звичайної діяльності, то можна зробити висновок, що приблизно лише половина зареєстрованих підприємств суб'єктів підприємницької діяльності працюють ефективно. Тобто в деякій мірі рівень показників діяльності підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності (зростання обсягів виробництва, прибутковість) забезпечувався збільшенням

кількості підприємств, а проблемні процеси у самій сфері малого підприємництва були і залишаються складними і в багатьох аспектах не вирішеними.

У Національній доповіді Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» також відзначалося, що «на зниження життєздатності суб'єктів малого та середнього бізнесу впливають значний податковий тиск, наявність різного роду адміністративних бар'єрів, обмеження фінансово-кредитних ресурсів, слабкість матеріальної, технічної, фінансової, менеджерської та кадрової складової діяльності малих підприємств» [5, с. 18]. Таке становище поглибилося з настанням світової фінансової кризи, під впливом якої відбувалося функціонування малих підприємств у 2008-2009 роках.

Основні показники діяльності малих підприємств, що зображені в табл. 2, вказують на негативні тенденції, що виникли у 2008 році [7].

Таблиця 2

Основні показники діяльності малих підприємств за 2001 – 2008 роки

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	48	53	57	60	63	72	76	72
Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники) на малих підприємствах, тис. осіб	1818,7	1932,1	2052,2	1978,8	1890,4	2232,5	2231,5	2237,4
Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники) на малих підприємствах, тис. осіб	1807,6	1918,5	2034,2	1928,0	1834,2	2158,5	2154,3	2156,8
Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників на підприємствах – суб'єктах підприємництва, відсотки	17,1	18,9	20,9	20,2	19,6	23,5	23,7	24,3
Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг, відсотки	7,1	6,7	6,6	5,3	5,5	18,8	18,1	16,3

Відповідно до даних Державного комітету статистики, з 2001 до 2007 року всі основні показники діяльності малих підприємств включно зростали. Це стосується кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення (за даний період значення показника збільшилося з 48 до 76 одиниць, тобто в 1,58 рази), кількості найманих працівників на малих підприємствах (значення даного показника збільшилося з 1818,7 до 2231,5 тис. осіб, тобто у 1,23 рази), кількості найманих працівників на малих підприємствах (значення показника збільшилося з 1807,6 до 2154,3 тис. осіб, тобто у 1,19 рази), частки найманих працівників на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників на підприємствах – суб'єктах підприємницької діяльності (значення показника збільшилося з 17,1 до 23,7 відсотка, тобто у 1,39 рази), частки малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг (значення показника збільшилося з 7,1 до 18,1 відсотка, тобто у 2,55 рази).

Слід відзначити, що у 2008 році відбулося зниження абсолютного значення показника кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення на 4 пункти і частки малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг; зниження відбулося з 18,1 до 16,3 відсотків. Решта показників, що аналізуються, у 2008 році не знизилися, але припинили своє зростання і практично зупинилися на рівні 2007 року.

Зберегти робочі місця і саме підприємство в умовах кризи без допомоги держави дуже важко. Держава має потужні регуляторні можливості для підтримки малого бізнесу і прошарків населення, що пов'язані з підприємницькою діяльністю власників, найманих працівників і відповідно споживачів. Але слід відзначити, що ці можливості використовуються не на користь малого бізнесу. Перш за все, це стосується законодавчих ініціатив, яким так і не судилося бути прийнятими Верховною Радою. Ще в кінці 2008 року до Верховної ради був внесений Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо мінімізації негативних наслідків фінансової кризи для суб'єктів господарської діяльності № 3429 від 23.12.2008. Але в травні 2009 року Верховна рада не набрала достатньої кількості голосів для прийняття даного законопроекту, і питання щодо спрощення процедури ліцензування, оформлення орендних відносин, формування статутного капіталу акціонерних товариств, перевірок контролюючими органами суб'єктів підприємницької діяльності залишилися невирішеними. Замість Закону № 3429 у травні 2009 року був зареєстрований Закон № 4581 «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння здійсненню підприємницької діяльності», але через ряд неузгодженостей в ході обговорення даного законопроекту, він так і не вступив в силу [2, с. 12]. Крім того, залишається невирішеним питання щодо сплати приватними

підприємцями – платниками єдиного податку різниці з нарахувань до Пенсійного фонду із мінімальної заробітної плати (33,2%) і складової у єдиному податку до Пенсійного фонду (42%). Внески до бюджету разом із цим платежем зростають більш ніж у півтора рази. Це викликало незадоволення серед підприємців, значна частина яких так і не сплачує цю різницю. Спроба прийняття закону № 3532 «Про місцеві податки і збори» теж викликала протест серед представників малого та середнього бізнесу. Законопроектом пропонується скоротити кількість місцевих податків і зборів з існуючих 14 до 4 податків і 2 зборів [3, с. 8]. При цьому, до переліку місцевих податків передбачається включити податок на нерухоме майно (нерухомість), відмінне від земельної ділянки та плату за землю (земельний податок, а також орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності), які наразі відносяться до загальнодержавних податків і зборів. Водночас, правила справляння цих двох майнових податків передбачено встановити окремим законом (законами). Даний закон також визначає нові підходи до справляння ринкового збору, збору за паркування автомобільного транспорту, механізму справляння рекламного збору. Але в результаті недостатнього опрацювання даного законопроекту, представники малого і середнього бізнесу побачили в ньому лише зростання податкового навантаження на свою господарську діяльність і виступили з акціями протесту.

Висновки. Малий бізнес в Україні розвивається в складних умовах. Висока конкуренція між підприємцями всередині країни, не зовсім вигідні позиції вітчизняних товаровиробників з підприємствами, що постачають імпортовану продукцію, численна кількість контролюючих органів, практична відсутність пільгового кредитування малого бізнесу, зарегульованість процесу отримання дозволів змушують підприємства «піти в податкову тінь» [6, с. 3] і не додають переваг українському підприємництву.

Вище було зазначено, що насправді в Україні ефективно функціонують приблизно половина малих підприємств. Ще до настання економічної кризи держава не в повній мірі використовувала ключові методи фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва, такі як запровадження оптимальних розмірів податків і зборів, здійснення фінансової підтримки населення в започаткуванні власної справи, введення системи пільгового кредитування для суб'єктів малого підприємництва і т.д. Відбулося зменшення загальної суми витрат для державної підтримки сприяння розвитку підприємництва з Українського фонду підтримки підприємництва у 2006 – 2008 роках (з 20 332, 31 тис. грн у 2005 році до 3 327, 92 тис. грн у 2008 році).

Сьогодні підприємці виживають самотужки, а спроби законодавчих органів влади лише лихоманять бізнес, не даючи підлаштуватися під існуючі умови, а тим більше будувати плани перспективного розвитку.

Тому, з метою підтримки малого підприємництва необхідно вирішити наступні питання:

- 1) послабити податкове навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності;
- 2) законодавчо врегулювати спрощення ліцензування деяких видів діяльності;
- 3) відновити довгострокове кредитування підприємств;
- 4) активізувати діяльність з впровадження програм підтримки малого підприємництва на національному та регіональному рівнях.

Література

1. Варналій З. Інститути фінансової підтримки малого підприємництва України: сутність, генеза, перспективи // Вісник Київського національного торгово-економічного університету. – 2008. – № 5. – С. 14-24.
2. Вачаев О. Без малого // Бизнес. – 2009. – № 42(873). – С. 12.
3. Влащук М. У сподіванні на ... розум, або Хто кого знищує: держава – малий бізнес чи малий бізнес – державу? // Вісник Податкової служби України. – 2009. – № 6. – С. 8-11.
4. Малое предпринимательство в странах СНГ / Л.Я.Дятченко, В.И.Ляшенко, К.В.Павлов. – М.: Магистр, 2007. – 508 с.
5. Про стан і перспективи розвитку підприємництва в Україні. Національна доповідь // Економіст. – 2009. – № 5. – С. 18-63.
6. Сергій Тігіпко Допоможіть малому бізнесу, й він витягне країну з кризи // Гривна. – № 42 (771). – С. 3
7. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Надійшла 27.11.2009